

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-1(349)-1-5-19

Волкова Наталія Павлівна,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри інноваційних технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
м. Дніпро, Україна.
npvolkova@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-1258-7251>

Лебідь Ольга Валеріївна,

доктор педагогічних наук, професор, заступник завідувача
кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології
та соціальної роботи ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
м. Дніпро, Україна.
swan_ov@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6861-105X>

Токарєва Анастасія Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
іноземної філології, перекладу та професійної мовної
підготовки ВНЗ «Університет митної справи та фінансів»,
м. Дніпро, Україна.
nastia003@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8980-9559>

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

Актуальність дослідження зумовлена сучасними глибинними і стрімкими соціально-економічними, політичними, інноваційно-освітніми трансформаціями в житті України, її орієнтацією на інтеграцію з цивілізованою світовою спільнотою. Набувають нового звучання й проблеми освітньої політики, основними тенденціями якої є: докорінне реформування; наближення до європейських стандартів; узгодження ринку освітніх послуг і ринку праці; реалізація ініціатив європейського простору вищої освіти; розширення комунікативного простору, що спричиняє зростаючу потребу в компетентних фахівцях у всіх сферах людської життєдіяльності.

З урахуванням вищезазначеного постала гостра необхідність підготовки педагогічних кадрів вищої кваліфікації для професійної та вищої освіти нової генерації, які відповідали б сучасним вимогам роботодавців, були компетентними у здійсненні професійної діяльності, здатними створювати та впроваджувати новий зміст освіти та новітні методики (технології) навчання. Зазначене становить соціальне замовлення для системи професійної педагогічної освіти, що має чітко окреслену законодавчу базу: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закон України «Про вищу освіту», «Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», у яких передбачено заходи, спрямовані на становлення викладача закладу вищої освіти як гаранта високої якості освіти в оновленій вищій школі.

Одним із напрямів вирішення поставлених завдань є міждисциплінарна інтеграція як фундамент підвищення ефективності науково-теоретичної й практичної підготовки студентів, формування у них світогляду, методологічної культури, вмінь і навичок здійснювати аналіз явищ і фактів матеріального світу в їх єдності і взаємозв'язку.

Важливість міждисциплінарної інтеграції перебувала у центрі наукової уваги Й. Гербарта, Я. Коменського, Й. Песталоцці, В. Ратке, Ж-Ж. Руссо, В. Сухомлинського та ін., які акцентували увагу на важливості узагальнення, упорядкування, систематизації та інтеграції знань. Зокрема, К. Ушинський зазначав, що різні навчальні дисципліни мають викладатися у тісному зв'язку одна з одною, завдяки чому знання й ідеї, які репрезентуються різними науками, стають органічно взаємопов'язаними (Ушинський, 1983, с. 195).

І на сьогодні дане питання є актуальним. Науково-методологічні та теоретичні основи застосування ідеї інтеграції до розгляду змісту професійної освіти закладені в наукових розвідках О. Вознюк (Вознюк, 2009), А. Данилюка (Данилюк, 2004), М. Дмитренко (Дмитренко, 2010), О. Дубасенюк (Дубасенюк, 2014), С. Клепко (Клепко, 2006), В. Хранівської (Хранівська, 2010) та ін. У наукових розвідках дослідників акцентується на вагомості міждисциплінарної інтеграції, яка нівелює ізольоване, розрізнене або фрагментарне вивчення навчальних дисциплін не дає очікуваного результату. Водночас дана проблема ще не знайшла свого остаточного вирішення через недостатню кількість напрацювань, які стосуються питань міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки майбутніх докторів філософії.

Мета статті полягає в обґрунтуванні важливості застосування міждисциплінарної інтеграції у процесі підготовки майбутніх докторів філософії.

Перш за все зазначимо, що термін «інтеграція» досить активно використовується в науковому обігу. Так, у словниковій літературі поняття «інтеграція» (від латинського *integer* – цілий) презентується як: об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи (Великий тлумачний словник, 2005, с. 401); об'єднання в ціле деяких

частин (Словник іншомовних слів, 2000); об'єднання в єдність будь-яких елементів, відновлення будь-якої єдності (Словник базових понять, 2014). Поняття інтеграції в освіті є достатньо багатограним та активно використовується для встановлення зв'язків між окремими навчальними дисциплінами.

Щодо «інтегративного навчання», то даний феномен зарубіжні дослідники презентують як «визначення структур, стратегій й діяльності, спрямованих на поєднання вищої і середньої школи, загальних та профільюючих предметів, академічних дисциплін й практичного досвіду» (Rhodes, 2010, с. 7); процес «розвитку здатності упізнавати, оцінювати та здійснювати зв'язки між суттєво відмінними поняттями, сферами діяльності, або контекстами» (Huber, 2009); «властивість, якої набуває студент протягом навчання в університеті і яка полягає в умінні будувати прості зв'язки між різними ідеями та досвідом, здатності поєднувати та переносити навчальний досвід у нові, складні ситуації, що виникають у контексті академічного навчання і за його межами» (Klein, 2005, с. 5). Отже, «інтегративне навчання» є процесом розвитку інтегративного знання, яке є системним, узагальненим та універсальним; у ході цього процесу студенти набувають уміння моделювати логічні зв'язки та ставити дослідницькі питання, знаходити необхідну інформацію, порівнювати поняття і створювати інтегративні схеми для цілісного розуміння явища або ситуації, переносити знання з однієї галузі в іншу, приймати рішення у невизначених ситуаціях тощо.

Так, І. Козловська розрізняє чотири рівні інтеграції у процесі навчання: *інтрадисциплінарний* (відбувається в рамках окремих, спеціальних наук; полягає в тому, що в одній дисципліні одночасно враховуються результати і методи дослідження інших наукових дисциплін), *інтердисциплінарний* (передбачає утворення комплексних суміжних дисциплін, які знищують «штучні» кордони між відокремленими науками), *супрадисциплінарний* (відрізняючись високим ступенем спільності, має на меті інтеграцію наукового пізнання на основі узагальнення й абстрагування) і *трансдисциплінарний* (означають інтеграцію наукових понять, теорій, методів у філософських концепціях) (Козловська, 2003, с. 51). Означені рівні інтеграції наукового знання у О. Крушельницької (Крушельницька, 2006), В. Моргун (Моргун, 2006) презентуються відповідно, внутрішньо дисциплінарний, міждисциплінарний, загальнонауковий та філософський.

Вагомим є зарубіжний досвід імплементації інтегрованого підходу у вищу професійну освіту. На думку Є. Іванченко, перші кроки інтеграції в системі зарубіжної вищої освіти відомі з кінця 70-х рр. ХХ ст. (Іванченко, 2009, с. 45). Так, у Франції реалізовано кілька моделей інтеграції навчального матеріалу: інтегративна (передбачає високу ступінь інтеграції навчального матеріалу з різних предметів на основі фундаментальних понять); координована (об'єднує розділи кількох наук під час їх

послідовного вивчення); модульна (передбачає розробку окремих розділів декількох наук й передбачає їх вивчення у різній послідовності).

Американський дослідник А. Уейл (*A. Weil*) виокремив два типи інтеграції навчальних дисциплін у ЗВО: нижчий (об'єднання навчального матеріалу найбільш важливих тем у межах одного предмета); вищий (досягається під час використання матеріалу кількох навчальних дисциплін у процесі роботи над навчальним проєктом або дослідженням) (*Weil, 2004, с. 25–26*).

Н. Єфремова, розкриваючи особливості організації освітнього процесу у ЗВО Фінляндії, констатує, що студенти вивчають «феномени», «явища», розбирають ситуації з реального життя із використанням методу PBL (*phenomenon-based-teaching and learning* – англ. «феномен-орієнтоване навчання і викладання» – «вивчення і викладання явищ»), який виник як результат еволюції методів науково-практичних інтенсивів і методики навчання *Task Based Learning and Teaching* («навчання і викладання, орієнтоване на вирішення конкретного завдання»). Прихильники методу PBL акцентують на тому, що всі процеси, всі події в реальному житті не розподіляються на науки і дисципліни. Будь-яка життєва ситуація комплексна і залучає до її вирішення низку різноманітних наук одночасно. Тому система навчання PBL – більш природний спосіб зануритися в явища життя і розібратися в їх складових, отримати більш глибокі знання в кожній з областей вивчення і вміло використовувати їх на практиці (*Єфремова, 2018*).

Співзвучним методу PBL стала реалізація «взаємопов'язаної навчальної програми» (*connected curriculum*) у побудові освітнього процесу Університетського коледжу Лондона (*University College of London*), Великобританія. Взаємопов'язана навчальна програма зорієнтована на розвиток нових професійних мереж, спрямованих на просування певної дослідної теми, можливостей кафедр обирати наукові теми та залучувати студентів до дослідної роботи вже з перших років навчання у ЗВО. Це розуміння, що кожен університет має взаємозв'язок і власну відповідальність перед суспільством і повинен спрямовувати свої ресурси на розвиток соціального та особистого благополуччя. Взаємопов'язана навчальна програма орієнтована на здобуття навичок практичної роботи студентів, а менторство становить шлях координації роботи студентів у реальних проєктах (*Fung, 2017*).

Вважаємо, що наробки зарубіжних колег доцільно використовувати під час реалізації інтегрованого підходу до організації освітнього процесу в українських ЗВО.

Варто зазначити, що у науковому дискурсі широко використовують близькі до вищезазначених поняття «міждисциплінарність», «міждисциплінарна інтеграція».

Щодо поняття «міждисциплінарність», то воно сягає корінням в минуле, зокрема у грецьку філософію (прообразом міждисциплінарних знань є синкретизм міфології та релігії) (*Левківська, 2011, с. 87*) і є

«методологічним оформленням реального синтезу відомостей різних дисциплін на основі розробки інтегрованих проблемних завдань» (Данилюк, 2004, с. 140).

Наша увага прикута до феномену «міждисциплінарна інтеграція», який розуміємо як процес узгодження змісту навчальних дисциплін щодо відображення ними єдиних, безперервних і цілісних явищ професійної діяльності. Вона дозволяє здійснювати цілеспрямоване посилення міждисциплінарних зв'язків за умов збереження теоретичної і практичної цілісності навчальних дисциплін. На думку В. Джумирко, міждисциплінарна інтеграція полягає в узгодженні логіки прикладної соціокультурної спрямованості всіх складових процесу професійної підготовки здобувачів у ЗВО (цілей, результатів, змісту, форм і методик навчання) й характеризується актуалізацією міждисциплінарних і внутрішньо-дисциплінарних зв'язків навчальної інформації (Джумирко, 2011, с. 20).

Основним засобом реалізації міждисциплінарної інтеграції є міждисциплінарні зв'язки у процесі професійної підготовки здобувачів, які конкретним виразом інтеграційного навчання. Саме міждисциплінарні зв'язки відіграють важливу роль у підвищенні ефективності практичної і науково-теоретичної підготовки здобувачів; дозволяють виокремити складові компоненти змісту освіти, передбачити співвідношення і послідовність розвитку системоутворюючих ідей, законів, понять, загальнонаукових методів, які використовуються у різних навчальних дисциплінах; поєднувати в систему набуті здобувачами професійні знання, узагальнювати й систематизувати наявний досвід; неформально об'єднати різні науки, не порушуючи при цьому їх індивідуальності, унікальності, своєрідності. За такого навчання здобувачі набувають здатності будувати логічні зв'язки та ставити дослідницькі питання, знаходити необхідну інформацію, порівнювати поняття і створювати інтегративні схеми для цілісного розуміння явища або ситуації, переносити знання з однієї галузі в іншу, приймати рішення у невизначених ситуаціях. Зазначені вміння можна назвати трансферабельними (від англ. transferable) – вміннями, які можна перенести, передати, перемістити, перевести з одного поля діяльності у інше (Онкович, 2012); «центральною для професійної компетенції в усіх економічних секторах та на всіх рівнях» (Labour, 1999, с. 1).

Цікаво, що перелік таких умінь представлено на офіційних сайтах найпрестижніших університетів світу. Так, до переліку трансферабельних умінь університету Льютон (Великобританія), віднесено: вміння знаходити та обробляти інформацію; вміння спілкуватися та робити презентації; вміння планувати та вирішувати проблеми; вміння взаємодіяти та соціально розвиватися, працювати в команді. На сайті американського коледжу Алверно презентовано такі вміння: аналізувати, оцінювати та виносити рішення у проблемній ситуації, спілкуватися та взаємодіяти, бачити глобальні перспективи,

займати активну громадянську позицію, бути естетично відповідальним (Fallows, 2000). Варто зазначити, що дані вміння у межах загальноєвропейського простору вищої освіти прирівнюються до ключових компетенцій, які мають набути здобувачі вищої освіти.

Особливого значення питання міждисциплінарної інтеграції набувають у системі підготовки майбутніх докторів філософії.

Розкриємо підходи до підготовки аспірантів, які здобувають третій (освітньо-науковий) рівень за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Зазначимо, що освітньо-наукова програма «Професійна освіта» побудована на засадах міждисциплінарної інтеграції, отже за принципом логічних узагальнень послідовності освітніх компонентів, забезпечуючи розвиток і формування визначених інтегральної (здатність особи розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності в сфері освіти та пропонувати підходи до їх вирішення, що передбачає проведення власних наукових досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог), загальних і фахових компетентностей, досягнення програмних результатів навчання.

Освітньо-наукова програма включає чотири компоненти, які забезпечують набуття таких компетентностей:

– здобуття глибинних знань із спеціальності, за якою аспірант проводить дослідження, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю, оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку забезпечують дисципліни «Педагогічні технології в сучасній вищій освіті», «Психологія педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти», «Інноваційні педагогічні системи ХХІ ст.», «Основи андрагогіки», «Рефлексія особистісно-професійного розвитку» (15 кредитів ЄКТС);

– оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду забезпечується вивченням дисципліни «Філософія науки і методи наукових досліджень» (4 кредити ЄКТС);

– цілеспрямоване набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проєктами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності забезпечує зміст дисциплін «Підготовка, апробація та презентація результатів дисертаційного дослідження», «Технологія педагогічного наукового дослідження» «Професійно-педагогічна комунікація», «Управління проєктами в сфері освіти»,

«Практикум з дисципліни «Управління проектами в сфері освіти», «Фандрайзинг в освітній діяльності» (12 кредитів ЄКТС);

– на здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською, або іншою: французькою, німецькою, іспанською) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іноземомовних наукових текстів з відповідної спеціальності спрямована дисципліна «Іноземна мова для академічних цілей» (6 кредитів ЄКТС).

Загальний бюджет навчального часу ОНП 1350 годин (45 кредитів), з яких 378 (28%) аудиторних годин, 972 години (72%) самостійної роботи. Аудиторне навантаження – не меншим, ніж 1/4, а час для самостійної роботи аспіранта – не більше, ніж 3/4 часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Міждисциплінарна інтеграція забезпечується перш за все визначенням міждисциплінарних завдань навчання; проведенням горизонтальної (інтеграції між різними навчальними дисциплінами) та вертикальної інтеграції дисциплін (інтеграції навчального матеріалу у межах однієї дисципліни у різні роки навчання на різних рівнях складності); виявленням міждисциплінарних зв'язків, що може варіювати від простого обміну ідеями до взаємної інтеграції концепцій, методологій, епістемології, термінології, даних дослідницької та освітньої діяльності. Вона є вагомим інструментом, за допомогою якого викладачі й аспіранти можуть використовувати зміст кожної дисципліни з метою побудови відповідного предметного відображення явища чи процесу, які розглядаються, й об'єднання цих відображень у цілісну картину професійної, науково-дослідної діяльності. З метою реалізації міждисциплінарної інтеграції гарант освітньо-наукової програми та викладачі спільно обговорюють зміст кожної навчальної дисципліни, ознайомлюються зі змістом навчальних програм, встановлюють міждисциплінарні зв'язки, обговорюють можливі траєкторії їх оновлення.

Зважаючи на вищезазначене, викладання кожної навчальної дисципліни здійснюється у такий спосіб, щоб знання однієї дисципліни були фундаментом для вивчення іншої. Лише за таких умов у майбутніх докторів філософії розвивається здатність до: абстрактного мислення, пошуку та критичного аналізу інформації, генерування нових ідей; демонструвати культуру усної, письмової та візуальної комунікації, презентувати результати власного наукового дослідження українською мовою та однією з мов Ради Європи; пошуку, оброблення, аналізу і контекстуалізації значного обсягу наукової інформації з різних джерел, інтерпретації результатів наукових досліджень; генерування нових ідей, виявлення креативності тощо.

З кожної навчальної дисципліни створено міждисциплінарні мережеві навчально-методичні комплекси, які складаються із: робочої програми дисципліни; методичних рекомендацій для підготовки до практичних занять; матеріалів для підготовки до практичних занять; завдань для

самостійної роботи; тестів для контролю та самоконтролю; запитань для підсумкового контролю; бібліографічного списку й інтернет-ресурсів; критеріїв оцінювання знань з дисципліни; матеріалів для підготовки до лекцій; презентацій лекцій їх відеосупроводу тощо. Вагомого значення надаємо послугуванню інформаційних технологій у навчанні, на чому акцентують увагу дослідники міждисциплінарної інтеграції, зокрема О. Панкратова, яка зазначає дидактичну доцільність поєднання вивчення загальноосвітніх і профільюючих дисциплін із застосуванням комп'ютерних комунікаційних технологій (Панкратова, 2004, с. 18). Так, Інтернет, ролики YouTube, мультимедіа, електронна пошта, навчальні комп'ютерні програми, персональні веб-сайти вбачаємо як значущий технологічний компонент встановлення міждисциплінарних зв'язків.

Всі навчальні робочі програми та силабуси передбачають необхідність формування у здобувачів освіти певної групи трансферабельних умінь, соціальних навичок (soft skills). Водночас найбільш орієнтованими на їх формування є такі освітні компоненти: обов'язкові («Іноземна мова для академічних цілей», «Педагогічні технології в сучасній вищій освіті», «Психологія педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти», «Професійно-педагогічна комунікація», «Управління проектами в сфері освіти») та вибіркові («Педагогічна майстерність викладача вищого закладу», «Самоменеджмент та саморозвиток викладача закладу вищої освіти», «Рефлексія особистісно-професійного розвитку»). Наприклад, програма навчальної дисципліни «Іноземна мова для академічних цілей» передбачає формування як навичок наукового спілкування іноземною мовою, так і розвиток професійної наукової компетенції та залучення до виконання професійно орієнтованих завдань, позитивного ставлення до оволодіння науковим стилем, формування навичок міжособистісного спілкування, необхідних для повноцінного функціонування як у навчальному середовищі, так і за його межами.

З цією метою використовуються відповідні форми й дидактичні методи: тренінги, ситуативне навчання, case study, наукові доповіді, проєктне навчання, творчі завдання, презентації творчих ідей, самостійна робота з розв'язанням задач на основі евристичних методів та інші. Формами навчання, що сприяють набуттю зазначених умінь і навичок є групова, парна, індивідуальна та фронтальна, які передбачають активну взаємодію між здобувачами вищої освіти.

Передбачено методи, прийоми, організаційні форми міждисциплінарної інтеграції під час проведення занять у режимі аудиторної та самостійної роботи на основі використання сучасних освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій: аудиторні (лекційні, практичні, семінарські), позааудиторні (індивідуальні, консультації, написання та захист проєктів, практика, науково-дослідна робота), самостійна робота, майстер-класи. Серед методів навчання превалюючими є методи проблемного, проблемно-пошукового,

інтерактивного навчання (диспути, дискусії, «круглі столи», тренінги, мозкові атаки, презентації, ділові й рольові ігри). Доцільними є різновиди семінарів: семінари-дискусії, семінари з обміну досвідом, семінари-екскурсії, семінари-обговорення окремого випадку у співвідношенні із аналізом певних ситуацій із реального життя, семінар у «малих групах», що використовується для вдосконалення вміння приймати аргументовані професійні рішення, працювати в колективі, виконувати спільні завдання, зіставляти свій особистий підхід із колективно організованим пошуком рішення; вміння перетворювати колективний досвід групи в надбання кожного аспіранта, здійснювати ділову взаємодопомогу, обмін досвідом тощо); семінар-«мозкова атака», який полягає в спонуканні аспірантів до пошуку розв'язання конкретної проблеми шляхом висунування ідей, доброзичливого сприйняття їх усіма членами групи, відбір (генералізація ідей, найбільш влучних для формулювання висновків та прийняття остаточного рішення) та ін.

Варто зазначити, що науково-дослідні роботи аспірантів є прикладом глибокої міждисциплінарної інтеграції: містять творчу частину, яку неможливо реалізувати без використання знань і умінь із різних дисциплін; спрямовані на з'ясування істотних характеристик явищ і процесів; не містять алгоритмічних дій для досягнення успіху, передбачають послугування розмаїттям способів досягнення мети; характеризуються об'єктивною недостатністю інформації, невизначеністю напряму пошуку. Дослідницька частина роботи передбачає участь у фахових та міждисциплінарних семінарах, підготовка публікацій у наукових фахових виданнях, участь у наукових конференціях, підготовка та захист дисертаційної роботи.

Підсумовуючи, зазначимо, що моделювання процесу підготовки майбутніх докторів філософії на засадах міждисциплінарної інтеграції дозволяє майбутнім викладачам-науковцям більш чітко розуміти сутність кожної навчальної дисципліни з різних позицій; кожної теми, завдяки її презентації й дослідженню через різноманітну проблематику освітнього середовища; забезпечує формування у них здатності критично осмислювати теорії, основні концепції, інноваційні системи сучасної професійної освіти і застосовувати одержані знання для проведення наукових досліджень на рівні останніх світових досягнень і спрямованих на їх розширення та поглиблення; здійснювати критичний аналіз, узагальнювати результати наукових досліджень, формулювати та обґрунтовувати висновки і пропозиції щодо гуманітаризації та технологізації освітнього процесу у закладі вищої освіти; демонструвати комплексні знання релевантної наукової літератури з проблеми дослідження та усвідомлювати професійну значущість цих знань та потребу до безперервного професійного й особистісного саморозвитку та самовдосконалення, навчання впродовж життя.

Список використаної літератури

1. **Ушинський К. Д.** Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. Київ : Рад. шк., 1983. 488 с.
2. **Вознюк О. В.** Інтегральний підхід до аналізу проблем професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. №2. С. 11–20.
3. **Данилюк А. Я.** Теория интеграции образования. Ростов-на-Дону : Изд-во РГПУ, 2004. 440 с.
4. **Дмитренко Т. О.** Процеси диференціації й інтеграції наук як умови виникнення педагогіки вищої школи в другій половині ХХ ст. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 31. С. 139–147.
5. **Дубасенюк О. А.** Інновації в освіті: інтеграція науки і практики. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.
6. **Клепко С. Ф.** Інтеграція й поліморфізм знання у вищій освіті. *Філософія освіти*. 2006. №3. С. 22–33.
7. **Хранівська В. В.** Міждисциплінарна інтеграція – умова комплексного підходу до підготовки фахівця. *Освіта. Технікуми, коледжі*. 2010. №2 (26). С. 41–43.
8. **Великий** тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. **Словник** іноземних слів : 23000 слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 2000. 1017 с.
10. **Словник** базових понять з курсу «Педагогіка» : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / уклад. О. Є. Антонова. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
11. **Rhodes T.** Assessing Outcomes and Improving Achievement: Tips and Tools for Using Rubrics. Washington, DC : Association of American Colleges and Universities, 2010. 51 p.
12. **Huber M., Hutchings P.** Integrative Learning: Mapping the Terrain. Washington, DC: Association of American Colleges, 2009.
13. **Klein J. T.** Integrative Learning and Interdisciplinary Studies. Peer Review, 2005. №7 (4). pp. 8–10.
14. **Козловська І. М.** Теоретичні і методичні основи викладання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід : монографія. Л. : Євросвіт, 2003. 248 с.
15. **Крушельницька О. В.** Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
16. **Моргун В. Ф.** Інтеграція та диференціація освіти: особистісний та технологічний аспекти. *Постметодика*. 2006. № 4. С. 9–10.
17. **Іванченко Є. А.** Теоретичні основи системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів : монографія. Одеса : «Поліграф», 2009. 400 с.
18. **Weil A.** Health and healing: the philosophy of integrative medicine and optimum health. N.Y. : Houghton Mifflin Co, 2004. 286 p.
19. **Ефремова Н. Ф.,** Месхи Б. Ч., Шведова С. В. Обеспечение качества образования в условиях европейской интеграции : монография / Донской гос. техн. ун-т. Ростов-на-Дону : ДГТУ, 2018. 175 с.
20. **Fung D. A** Connected Curriculum for Higher Education. London: UCL Press, 2017. 167 p.
21. **Левківська К. В.** Теоретичні основи інтеграційних процесів в освіті. *Вісник Житомирського державного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2011. Вип. 54. С. 177–181.
22. **Джумирко В. М.** Міждисциплінарна

інтеграція в навчанні. *Освіта. Технікуми, коледжі*. 2011. №2 (29). С. 19–21.

23. Онкович Г. В., Бойченко М. І., Дем'яненко Н. М. та ін. Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю : монографія / за заг. ред. Г. В. Онкович. К. : Педагогічна думка, 2012. 336 с.

24. Labour market skills and trends 1997/98. Department for Education and Employment. 1999. London : The Stationery Office, 1999. Режим доступу : <https://www.education.gov.uk/publications/>.

25. Fallows S., Steven Ch. Integrating Key Skills in Higher Education: Employability, Transferable Skills and Learning for Life. UK : Kogan Page Ltd., 2000.

26. Панкратова О. П. Проектирование междисциплинарной технологии обучения студентов в условиях информатизации образовательного процесса вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2004. 20 с.

References

- 1. Ushynskiy, K. D.** (1983). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- 2. Vozniuk, O. V.** (2009). Intehrалnyi pidkhid do analizu problem profesiinoi osvity [An integrated approach to the analysis of problems of vocational education]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of vocational education*, 2, 11-20 [in Ukrainian].
- 3. Danilyuk, A. Ya.** (2004). Teoriya integracii obrazovaniya [Education integration theory]. Rostov-na-Donu: Izd-vo RGPU [in Russian].
- 4. Dmytrenko, T. O.** (2010). Protsesy dyferentsiiatsii i intehratsii nauk yak umovy vynykennia pedahohiky vyshchoi shkoly v druhii polovyni XX stolittia [Processes of differentiation and integration of sciences as conditions for the emergence of higher school pedagogy in the second half of the twentieth century]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, 31, 139-147 [in Ukrainian].
- 5. Dubaseniuk, O. A.** (2014). Innovatsii v suchasni osviti [Innovations in modern education]. *Innovatsii v osviti: intehratsiia nauky i praktyky – Innovations in education: integration of science and practice*, (pp. 12-28). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- 6. Klepko, S. F.** (2006). Intehratsiia i polimorfizm znannia u vyshchii osviti [Integration and polymorphism of knowledge in higher education]. *Filosofiia osvity – Philosophy of education*, 3, 22-33 [in Ukrainian].
- 7. Khranivska, V. V.** (2010). Mizhdistsyplinarna intehratsiia – umova kompleksnoho pidkhodu do pidhotovky fakhivtsia [Interdisciplinary integration is a condition of an integrated approach to specialist training]. *Osvita. Tekhnikumy, koledzhi – Education. Technical schools, colleges*, 2 (26), 41-43 [in Ukrainian].
- 8. Busel, V. T.** (Eds.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Irpin: Perun [in Ukrainian].
- 9. Pustovit, L. O.** (Ed.). (2000). Slovnyk inshomovnykh sliv: 23000 sliv ta terminolohichnykh spoluchen [Dictionary of foreign words: 23,000 words and terminological combinations]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

- 10. Antonova, O. Ye.** (Eds.). (2014). Slovnyk bazovykh poniat z kursu «Pedahohika» [Dictionary of basic concepts from the course «Pedagogy»]. Zhytomyr: ZhDU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- 11. Rhodes, T.** (2010). Assessing Outcomes and Improving Achievement: Tips and Tools for Using Rubrics. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities.
- 12. Huber, M., & Hutchings, P.** (2009). Integrative Learning: Mapping the Terrain. Washington, DC: Association of American Colleg.
- 13. Klein, J. T.** (2005). Integrative Learning and Interdisciplinary Studies. *Peer Review*, 7 (4), 8-10.
- 14. Kozlovska, I. M.** (2003). Teoretychni i metodychni osnovy vykladannia zahalnotekhnichnykh i spetsialnykh dystsyplin: intehtatyvnyi pidkhid [Theoretical and methodical bases of teaching general technical and special disciplines: integrative approach]. Lviv: Yevrosvit [in Ukrainian].
- 15. Krushelnytska, O. V.** (2006). Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
- 16. Morhun, V. F.** (2006). Intehtatsiia ta dyferentsiatsiia osvity: osobystisnyi ta tekhnolohichni aspekty [Integration and differentiation of education: personal and technological aspects]. *Postmetodyka – Postmethodology*, 4, 9-10 [in Ukrainian].
- 17. Ivanchenko, Ye. A.** (2009). Teoretychni osnovy systemy intehtatyvnoi profesiinoi pidhotovky maibutnikh ekonomistiv [Theoretical foundations of the system of integrative professional training of future economists]. Odesa: Polihraf [in Ukrainian].
- 18. Weil, A.** (2004). Health and healing: the philosophy of integrative medicine and optimum health. N. Y.: Houhgton Mifflin Co.
- 19. Efremova, N. F., Meskhi, B. Ch., & Shvedova, S. V.** (2018). Obespechenie kachestva obrazovaniya v usloviyah evropejskoj integracii [Ensuring the quality of education in the context of European integration]. Rostov-na-Donu: DGTU [in Russian].
- 20. Fung, D.** (2017). A Connected Curriculum for Higher Education. London: UCL Press.
- 21. Levkivska, K. V.** (2011). Teoretychni osnovy intehtatsiinykh protsesiv v osviti [Theoretical foundations of integration processes in education]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University. Ser.: Pedagogical sciences*, 54, 177-181 [in Ukrainian].
- 22. Dzhumyrko, V. M.** (2011). Mizhdystsyplinarna intehtatsiia v navchanni [Interdisciplinary integration in learning]. *Osvita. Tekhnikumy, koledzhi – Education. Technical schools, colleges*, 2 (29), 19-21 [in Ukrainian].
- 23. Onkovych, H. V., Boichenko, M. I., & Demianenko, N. M. et al.** (2012). Teoretyko-metodolohichni zasady intehtatsii zmistu humanitarnoi osvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh nehumanitarnoho profilu [Theoretical and methodological principles of integration of the content of humanitarian education in higher educational institutions of non-humanitarian profile]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- 24. Labour** market skills and trends 1997/98. (1999). Department for Education and Employment. London: The Stationery Office. Retrieved from <https://www.education.gov.uk/publications/> (Last accessed: 04 February 2022).
- 25. Fallows, S., & Steven, Ch.** (2000). Integrating Key Skills in Higher

Education: Employability, Transferable Skills and Learning for Life. UK: Kogan Page Ltd. **26. Pankratova, O. P.** (2004). Proektirovanie mezhdistsiplinarnoi tekhnologii obucheniiia studentov v usloviakh informatizatsii obrazovatel'nogo protsessa vuza [Designing an interdisciplinary technology for teaching students in the context of informatization of the educational process of the university]. *Candidate's thesis*. Stavropol [in Russian].

Волкова Н. П., Лебідь О. В., Токарева А. В. Міждисциплінарна інтеграція як основа комплексного підходу до підготовки докторів філософії

Стаття присвячена аналізу міждисциплінарної інтеграції як фундаменту підвищення ефективності науково-теоретичної й практичної підготовки нової генерації педагогічних кадрів для професійної та вищої освіти. Розглянуто ключові терміни досліджуємого феномену – «інтеграція», «інтегративне навчання», «інтегративне знання», «трансферабельні уміння», а також описано чотири рівні інтеграції у процесі навчання. Наведено приклади зарубіжного досвіду імплементації інтегрованого підходу у освітній процес Франції, Америки, Фінляндії, Англії, який доцільно використовувати в процесі реалізації інтегрованого підходу до організації освітнього процесу в українських ЗВО. Феномен «міждисциплінарна інтеграція» представлено як процес узгодження змісту навчальних дисциплін щодо відображення ними єдиних, безперервних і цілісних явищ професійної діяльності, що дозволяє здійснювати цілеспрямоване посилення міждисциплінарних зв'язків за умов збереження теоретичної і практичної цілісності навчальних дисциплін. Описано результати впровадження інтегрованого підходу в результаті якого здобувачі набувають здатності будувати логічні зв'язки та ставити дослідницькі питання, знаходити необхідну інформацію, порівнювати поняття і створювати інтегративні схеми для цілісного розуміння явища або ситуації, переносити знання з однієї галузі в іншу, приймати рішення у невизначених ситуаціях. Зроблено наголос на питаннях міждисциплінарної інтеграції у системі підготовки майбутніх докторів філософії.

Ключові слова: міждисциплінарна інтеграція, доктори філософії, інтегративне навчання, інтегративне знання, трансферабельні уміння.

Волкова Н. П., Лебедь О. В., Токарева А. В. Междисциплинарная интеграция как основа комплексного подхода к подготовке докторов философии

Статья посвящена анализу междисциплинарной интеграции как фундамента повышения эффективности научно-теоретической и практической подготовки нового поколения педагогических кадров для профессионального и высшего образования. Рассмотрены ключевые термины исследуемого феномена – «интеграция», «интегративное обучение», «интегративное знание», «трансферабельные умения», а также

описаны четыре уровня интеграции в процессе обучения. Приведен зарубежный опыт применения интегрированного подхода к образовательному процессу в Франции, Америке, Финляндии, Англии. Указано на целесообразность использования описанного опыта в процессе реализации интегрированного подхода к организации образовательного процесса в украинских ЗВО. Феномен «междисциплинарная интеграция» представлен как процесс согласования содержания учебных дисциплин в плане сохранения единых, непрерывных и целостных явлений профессиональной деятельности, что позволяет усилить междисциплинарные связи при сохранении теоретической и практической целостности учебных дисциплин. Описаны возможные результаты внедрения интегрированного подхода, в результате которого соискатели приобретают способность выстраивать логические связи и задавать исследовательские вопросы, находить необходимую информацию, сравнивать понятия и создавать интегративные схемы для целостного понимания явления или ситуации, переносить знания из одной отрасли в другую, принимать решения в неопределенных ситуациях. В статье сделан акцент на вопрос междисциплинарной интеграции в системе подготовки будущих докторов философии.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, доктора философии, интегративное обучение, интегративное знание, трансферабельные умения.

Volkova N., Lebid' O., Tokarieva A. Interdisciplinary Integration as the Basis of a Complex Approach to the Doctors of Philosophy Training Program

The article is devoted to the analysis of interdisciplinary integration as a foundation for improving the effectiveness of scientific, theoretical and practical training of a new generation of teachers for professional and higher education. The key terms of the studied phenomenon – integration, integrative learning, integrative knowledge, «transferable skills» are considered. The four levels of integration possible in the learning process are described. Examples of foreign experience in the implementation of an integrated approach into the educational process in France, America, Finland, England are discussed, which can be used in the implementation of an integrated approach to the organization of the educational process in Ukrainian HEIs. The phenomenon of interdisciplinary integration is presented as a process of harmonizing the content of disciplines so that they reflect their singularity, continuity and holistic character of a professional activity, which leads to the strengthening of interdisciplinary links while maintaining theoretical and practical integrity of these disciplines. The results of implementing the integrated approach are described. As a result, future doctors of philosophy gain the ability to construct logical connections and ask research questions, find the necessary information, compare concepts and create integrative schemes for a holistic understanding of a phenomenon or a situation, transfer knowledge from one field to another and from one situation to a different

one. Particular focus in the article is put on the questions of interdisciplinary integration in the system of future doctors of philosophy training.

Key words: interdisciplinary integration, doctors of philosophy, integrative learning, integrative knowledge, transferable skills.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2022 р.

Прийнято до друку 28.02.2022 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.